

Mădălina Dinu

Drept procesual civil

□ Principiile procesului civil □ Acțiunea civilă □ Participanții la procesul civil □ Competența instanțelor judecătorești □ Actele de procedură și termenele procedurale □ Judecata în primă instanță

CAPITOLUL AL II-LEA. PRINCIPIILE PROCESULUI CIVIL

1. Dreptul la un proces echitabil, în termen optim și previzibil

Principiul fundamental al procesului civil constând în dreptul la un proces echitabil, în termen optim și previzibil este consacrat legislativ în cuprinsul art. 6 alin. (1) C.proc.civ., în raport de care *„orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. În acest scop, instanța este datoare să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății”*.

Procesul echitabil presupune respectarea și a altor principii fundamentale, respectiv dreptul la apărare, egalitatea părților în proces, contradictorialitatea.

Soluționarea cauzei în interiorul unui *termen optim și previzibil* presupune și intervenția instanței judecătorești sesizate, în sensul că judecătorului îi incumbă obligația de a folosi toate mijloacele puse la îndemâna sa de către legiutor în vederea soluționării cu celeritate a cauzei; în acest sens, legiutorul a instituit obligația pentru judecător ca, la primul termen de judecată la care părțile sunt legal citate, să estimeze durata procesului (conform art. 238 C.proc.civ.); cu toate acestea, pentru motive temeinice^[1], judecătorul poate reveni asupra duratei procesului estimate inițial^[2].

În vederea soluționării cu celeritate a cauzei, legiutorul a instituit numeroase termene de decădere, obligând astfel părțile să efectueze actele de procedură în interiorul acestora, spre exemplu, conform prevederilor art. 201 alin. (1) C.proc.civ., pârâțul este obligat să depună întâmpinare la cererea de chemare în judecată formulată de către reclamant, în termen de 25 de zile de la data primirii acesteia, sub sancțiunea prevăzută în cuprinsul art. 208 C.proc.civ., respectiv decăderea din dreptul de a invoca excepții relative și de a propune probe; de asemenea, art. 204 alin. (1) C.proc.civ. instituie posibilitatea pentru reclamant de a-și modifica cererea de chemare în judecată până la primul termen la care este legal citat în fața primei instanțe; totodată, nulitatea relativă se invocă la termenul la care s-a săvârșit neregularitatea ori la termenul imediat următor la care partea este legal citată, conform art. 178 alin. (3) C.proc.civ. etc.

^[1] Spre exemplu, formularea cererilor de intervenție ale terților, decesul uneia dintre părți pe parcursul procesului civil etc.

^[2] G. RĂDUCAN, M. DINU, *Fișe de procedură civilă...*, p. 2.

Pentru a stabili dacă termenul de soluționare a cauzei a fost unul *optim și previzibil* sau măcar *rezonabil* [art. 21 alin. (3) din Constituție, art. 6 parag. 1 din Convenția europeană a drepturilor omului] vor fi avute în vedere criteriile precum conduita părților, complexitatea pricinii (numărul părților, administrarea unor probe care necesită timp îndelungat, elemente de extraneitate etc.), termenele stabilite și măsurile dispuse de către instanță.

Având în vedere faptul că procesul civil începe în ziua în care instanța este învestită (data sesizării instanței), acesta este și momentul de la care este analizată durata procesului pentru a se stabili dacă pricina a fost soluționată într-un termen optim și previzibil, urmând a fi calculat până la momentul la care hotărârea rămâne definitivă, iar în situația în care hotărârea este pusă în executare silită, momentul la care executarea silită se sfârșește (având în vedere că și executarea silită este fază a procesului civil).

2. Principiul disponibilității

Disponibilitatea este un principiu specific procesului civil, spre deosebire de procesul penal care se derulează în conformitate cu principiul oficialității, al obligativității punerii în mișcare a acțiunii penale^[1] (organele judiciare, în materie penală, de regulă, se sesizează din oficiu). În procesul civil, întrucât prin intermediul acesteia se urmărește soluționarea unei afaceri private a părților, acestea pot dispune, cu respectarea anumitor reguli, de obiectul procesului, cât și de mijloacele procesuale acordate de lege.

Principiul disponibilității, reglementat în cuprinsul art. 9 C.proc.civ., vizează următoarele aspecte:

(i) dreptul persoanei interesate de a declanșa sau nu procesul civil

În materie civilă, instanța, de obicei, nu se sesizează din oficiu (cu excepțiile prevăzute de lege). În consecință, o persoană care pretinde un drept împotriva altei persoane va trebui să formuleze o cerere de chemare în judecată și să investească instanța cu această cerere.

Menționăm faptul că, uneori, legea recunoaște legitimare procesuală civilă și altor organe decât persoanei interesate, în conformitate cu art. 92 C.proc.civ. (de exemplu, este cazul procurorului care poate porni acțiunea civilă ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorilor, ale persoanelor puse sub interdicție și ale dispăruților, precum și în alte cazuri expres prevăzute de lege.) De asemenea, conform art. 9 alin. (1) C.proc.civ., procesul civil poate fi pornit la cererea celui interesat sau, în cazurile anume

^[1] Art. 7 C.proc.pen.; pentru detalii, a se vedea, C.S. PARASCHIV, *Fișe de procedură penală pentru admiterea în magistratură și avocatură*, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 13-14.

prevăzute de lege, la cererea altei persoane, organizații ori a unei autorități sau instituții publice ori de interes public, chiar și în situația în care dreptul material la acțiune al reclamantului ar fi prescris, întrucât, în această situație, pârâtul poate invoca până la primul termen de judecată excepția prescripției (conform art. 2513 C.civ.), caz în care, dacă este întemeiată, instanța va respinge acțiunea ca prescrisă.

(ii) dreptul părților de a fixa limitele cererii de chemare în judecată sau ale apărării

Limitele cererii de chemare în judecată sunt fixate de reclamant, prin cererea de chemare în judecată. Reclamantul este cel care fixează atât obiectul cererii de chemare în judecată, cât și cadrul procesual cu privire la persoanele între care urmează să se deruleze procesul civil. Cu toate acestea, limitele procesului pot fi fixate și de către pârât în situația formulării de către acesta a unei cereri reconvenționale sau de către terțul intervenient voluntar. În sistemul procedural civil românesc, instanța nu poate schimba cadrul procesual cu privire la obiectul cererii de chemare în judecată, întrucât art. 9 alin. (2) C.proc.civ. prevede că obiectul și limitele procesului sunt stabilite prin cererile și apărările părților, însă poate introduce din oficiu o altă persoană în proces, în condițiile art. 78 C.proc.civ., respectiv în procedura necontencioasă și în procedura contencioasă, în cazurile prevăzute de lege. Astfel, potrivit art. 9 C.proc.civ. coroborat cu art. 22 alin. (6) C.proc.civ., părțile sunt cele care determină cadrul procesual, sub aspectul limitelor investiției (părți, obiect și cauză), ceea ce înseamnă că introducerea forțată a altor persoane, din oficiu, ca urmare a unor dispoziții legale, adică modificarea, sub aspectul părților, a cadrului procesual reprezintă o derogare de la principiul disponibilității.

Semnalăm faptul că în ceea ce privește temeiul de drept al cererii de chemare în judecată, judecătorul nu este ținut de temeiul indicat de către reclamant, putând schimba calificarea juridică, după ce, în prealabil, pune în discuția părților acest aspect. Chiar dacă judecătorului îi este recunoscut dreptul de a da ori restabili calificarea juridică exactă, conform dispozițiilor art. 22 alin. (4) C.proc.civ., ca expresie a principiului disponibilității, părțile pot, prin acord expres, să excludă această prerogativă, stabilind calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora au înțeles să limiteze dezbaterile, însă numai dacă litigiul privește drepturi de care pot dispune și dacă în acest fel nu se încalcă drepturile sau interesele legitime ale altora [art. 22 alin. (5) C.proc.civ.];

În privința apărării, pârâtul este cel care concepe și trasează limitele acesteia, prin excepțiile pe care le invocă și prin formularea concluziilor, pe fondul cauzei.

Posibilitatea instanței de a dispune, din oficiu, îndreptarea erorii materiale privind numele unei părți strecurate în cuprinsul unei hotărâri nu constituie o derogare de la principiul disponibilității, ci o posibilitate acordată judecătorului de a îndrepta erorile strecurate în hotărâre, reglementată de dispozițiile art. 442

C.proc.civ., în vederea pronunțării unei hotărâri legale și temeinice, neavând nicio influență asupra principiului disponibilității părților în procesul civil.

(iii) dreptul părților de a încheia acte procesuale de dispoziție (dreptul de a renunța la judecată sau la dreptul subiectiv, dreptul de achiesare și dreptul de a tranzacționa judiciar)

Pe parcursul procesului, cu respectarea anumitor termene sau condiții, reclamantul poate renunța la judecată (art. 406-407 C.proc.civ.) sau la dreptul pretins (art. 408-410 C.proc.civ.), pârâtul poate achiesă la pretențiile reclamantului sau părțile pot stinge procesul prin încheierea unei tranzacții judiciare (art. 438-441 C.proc.civ.).

Trebuie reținut faptul că în ipoteza în care acțiunea civilă este pornită de către procuror, conform art. 92 C.proc.civ., titularul dreptului la care se referă acțiunea va fi introdus în proces și va putea face acte de dispoziție, iar în cazul în care procurorul și-ar retrage cererea, va putea cere continuarea judecății (art. 93 teza finală C.proc.civ.).

(iv) dreptul de a exercita calea de atac sau de a stăruii sau nu în calea de atac exercitată

Partea care a pierdut procesul are posibilitatea de a ataca hotărârea judecătorească pronunțată, prin intermediul căilor legale de atac. După declararea căii de atac, partea are posibilitatea ca, în condițiile legii, să renunțe la judecarea căii de atac.

Pe de altă parte, partea care a pierdut procesul poate să achieseze la hotărârea pronunțată, declarând că renunță la calea de atac (art. 404 C.proc.civ.^[1]) sau executând de bunăvoie hotărârea.

(v) dreptul de a cere executarea hotărârilor judecătorești

O hotărâre judecătorească poate fi executată de bunăvoie de către debitor sau, în caz de refuz de executare, cu respectarea condițiilor legale, această hotărâre poate fi pusă în executare silită de partea care a câștigat definitiv procesul.

De asemenea, și în cazul executării silite, legea recunoaște procurorului calitate procesuală civilă, în sensul că în cazurile prevăzute de art. 92 alin. (5)

^[1] Potrivit art. 404 C.proc.civ., „(1) Partea prezentă la pronunțarea hotărârii poate renunța, în condițiile legii, la calea de atac, făcându-se mențiune despre aceasta într-un proces-verbal semnat de președinte și de grefier. (2) Renunțarea se poate face și ulterior pronunțării, chiar și după declararea căii de atac, prin prezentarea părții înaintea președintelui instanței sau a persoanei desemnate de acesta ori, după caz, prin înscris autentic care se va depune la grefa instanței, atât timp cât dosarul nu a fost înaintat la instanța competentă, dispozițiile alin. (1) aplicându-se în mod corespunzător”.

C.proc.civ.^[1], reprezentantul Ministerului Public poate să ceară punerea în executare a hotărârilor pronunțate în favoarea persoanelor pentru care poate introduce acțiunea civilă.

3. Principiul contradictorialității

Principiul contradictorialității este reglementat expres în cuprinsul art. 14 C.proc.civ. și presupune că orice element de fapt sau de drept trebuie pus în discuția contradictorie a părților. În consecință, înainte de a lua orice măsură, instanța de judecată trebuie să dea posibilitatea părților litigante să susțină sau să combată, prin contradictorialitate, orice pretenție, apărare, excepție invocată, mijloc de probă sau altă măsură procesuală.

De asemenea, trebuie reținut faptul că acest principiu trebuie respectat atât în faza judecării cauzei în primă instanță, cât și în căile de atac ordinare sau extraordinare, iar, în anumite situații, chiar în faza executării silite.

Pe de altă parte, pentru a se asigura o efectivă contradictorialitate în derularea procesului civil, este necesar ca orice aspect ce urmează a fi discutat de părți să fie adus și efectiv la cunoștința acestora. Această cerință esențială este asigurată, de regulă, prin citarea părților. Pentru ca principiul contradictorialității să fie respectat, nu este necesar ca partea (pârâtul) să depună întâmpinare, ci este suficient să i se fi conferit această posibilitate. Principiul contradictorialității este respectat atât timp cât părțile au fost legal citate, chiar dacă niciuna dintre ele nu se prezintă la judecată. Astfel, în ipoteza în care la termenul de judecată se prezintă doar una dintre părți, iar instanța pune în discuția acesteia aspecte referitoare la proces (excepții procesuale, împrejurări de fapt sau de drept, probe), principiul contradictorialității nu este încălcat în măsura în care celelalte părți nu s-au prezentat, însă procedura de citare cu acestea a fost legal îndeplinită. Cu alte cuvinte, în vederea respectării principiului contradictorialității, părțile trebuie să fie legal citate, indiferent dacă acestea aleg să se prezinte sau nu la termenul de judecată (personal sau prin reprezentant). Potrivit art. 14 C.proc.civ., principiul contradictorialității presupune faptul că instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea părților sau înfățișarea acestora, dacă legea nu prevede altfel. Ceea ce interesează în respectarea acestui principiu este ca părțile să fie legal citate^[2], neavând relevanță dacă

^[1] Conform dispozițiilor art. 92 alin. (5) C.proc.civ., „procurorul poate să ceară punerea în executare a oricăror titluri executorii emise în favoarea minorilor, a persoanelor puse sub interdicție și a dispăruților”.

^[2] O situație specială în această materie este în cazul administrării probei cu interogatoriul, când este necesar ca partea să fie legal citată cu mențiunea „personal la interogatoriu”, dacă nu a fost prezentă la încuviințarea lui, când s-a stabilit și termenul pentru luarea acestuia [art. 229

părțile au formulat cereri și apărări în acest sens și dacă s-au prezentat personal sau prin mandatar ^[1]. Astfel, cauza poate fi soluționată și în absența părții legal citate, dacă partea adversă se înfățișează ori a cerut judecarea cauzei în lipsă. Respectarea principiului contradictorialității nu presupune ca instanța să comunice părții care a lipsit la termenul de judecată ce s-a întâmplat în absența sa, partea având obligația de a urmări desfășurarea procesului și de a efectua actele de procedură pe care le consideră necesare.

Principiul contradictorialității este un principiu fundamental care optimizează și respectarea altor principii ale procesului civil, cum ar fi: aflarea adevărului, dreptul la apărare și egalitatea părților.

Pe lângă textul art. 14 C.proc.civ., sunt și alte texte cuprinse în Codul de procedură civilă care constituie aplicării ale principiului contradictorialității. Astfel, așa cum rezultă din cuprinsul art. 149 alin. (1) C.proc.civ., „când cererea urmează a fi comunicată^[2], ea se va face în atâtea exemplare câte sunt necesare pentru comunicare (...)”, scopul fiind acela al încunoștințării părții adverse asupra pretențiilor și apărărilor formulate, în vederea dezbaterii acestora în contradictoriu. Această comunicare reciprocă se realizează, de regulă, prin citarea părților în conformitate cu dispozițiile art. 14 alin. (1) C.proc.civ., în raport de care instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel.

În ceea ce privește judecata cauzelor civile, judecătorul, în conformitate cu art. 216 alin. (2) C.proc.civ., este obligat ca, înainte de a lua orice măsură, să dea cuvântul, reclamantului, pârâtului precum și celorlalte părți din proces, în funcție de poziția lor procesuală. Astfel, în virtutea principiului contradictorialității, instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile (indiferent dacă acestea sunt de ordine publică sau de ordine privată) și împrejurările de fapt sau de drept invocate, potrivit art. 14 alin. (5) C.proc.civ.

Principiul contradictorialității este prezent și în materie probatorie. În primul rând, probele se propun prin cererea de chemare în judecată [art. 194 lit. e) C.proc.civ.] sau prin întâmpinare [art. 205 alin. (2) lit. d) C.proc.civ.]. Aceste propuneri de probe se dezbate, în mod contradictoriu, în fața instanței de judecată,

alin. (2) pct. 3 C.proc.civ.], în această ultimă situație nemaifiind citată. În situația în care, deși legal citată, partea nu se prezintă la administrarea probei fără a exista motive temeinice care să justifice neprezentarea, instanța poate socoti aceste împrejurări ca o mărturisire deplină ori numai ca un început de dovadă în folosul aceluia care a propus interogatoriul (art. 358 C.proc.civ.). Prin urmare, nu poate fi pusă în discuție o încălcare a principiului contradictorialității atunci când partea chemată la interogatoriu nu se înfățișează.

^[1] G. RĂDUCAN, M. DINU, *Fișe de procedură civilă...*, p. 7.

^[2] Cererea de chemare în judecată, întâmpinarea, cererea reconvențională, cererea de intervenție.

iar în urma acestei dezbateri, instanța va statua cu privire la mijloacele de probă ce urmează a fi încuviințate [art. 258 alin. (2) C.proc.civ.].

Principiul contradictorialității nu este însă prezent în etapa finală a procesului civil, respectiv a deliberării și a pronunțării hotărârii judecătorești. Astfel, deliberarea și pronunțarea, ca etape ale procesului civil, nu presupun contradictorialitatea, întrucât deliberarea are loc în secret, în camera de consiliu, participând doar membrii completului de judecată, iar hotărârea se pronunță, în principiu, în ședință publică, la locul unde s-au desfășurat dezbaterile, de către președinte sau de către un judecător, membru al completului de judecată, care va citi minuta, indicând și calea de atac ce poate fi folosită împotriva hotărârii sau se poate pune soluția la dispoziția părților de către grefa instanței, potrivit dispozițiilor art. 402 C.proc.civ.

Însă, comunicarea hotărârilor judecătorești către părțile litigante este obligatorie, reprezentând, printre altele, o componentă a principiului contradictorialității. Odată ce soluția instanței a fost comunicată, această dezlegare dată pricinii este supusă „analizei” părților care vor decide dacă exercită sau nu calea de atac recunoscută de lege.

Uneori, această contradictorialitate este atenuată dacă avem în vedere procedura specială a ordonanței președințiale [art. 999 alin. (2) C.proc.civ.]^[1], procedura asigurării dovezilor [art. 360 alin. (5) C.proc.civ.]^[2] sau sechestrul asigurător [art. 954 alin. (2) C.proc.civ.]^[3]. Așa cum rezultă din textele legale menționate, judecata în primă instanță, în aceste proceduri speciale, se realizează fără citarea părților, sens în care, desigur, contradictorialitatea este suprimată. Totuși, și în aceste proceduri, în faza judecării căilor de atac, principiul contradictorialității este reinstuit, dacă avem în vedere dispozițiile art. 1000 alin. (3) C.proc.civ., art. 954 alin. (3) teza finală C.proc.civ. și art. 361 alin. (2) C.proc.civ. care consacră regula judecării acestor căi de atac cu citarea părților.

Nu doar instanța trebuie să asigure respectarea principiului contradictorialității pe parcursul procesului, ci și părților ce le incumbă această obligație. Astfel, conform dispozițiilor art. 14 alin. (3) C.proc.civ., părțile au obligația de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor în mod corect și complet, fără a denatura sau omite faptele care le sunt cunoscute; de asemenea, părțile au obligația de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurări de fapt relevante în cauză. De

^[1] Art. 999 alin. (2) C.proc.civ.: „Ordonanța va putea fi dată și fără citarea părților. În caz de urgență deosebită, ordonanța va putea fi dată chiar în aceeași zi, instanța pronunțându-se asupra măsurii solicitate pe baza cererii și actelor depuse, fără concluziile părților”.

^[2] Art. 360 alin. (5) C.proc.civ.: „În caz de pericol în întârziere, instanța, apreciind împrejurările, va putea încuviința cererea și fără citarea părților”.

^[3] Art. 954 alin. (2) C.proc.civ.: „Instanța va decide de urgență, în camera de consiliu, fără citarea părților, prin încheiere executorie (...)”.

asemenea, potrivit principiului enunțat, părțile au dreptul de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță din oficiu [art. 14 alin. (4) C.proc.civ.].

Nerespectarea principiului contradictorialității este sancționată cu nulitatea hotărârii^[1], intrând sub incidența dispozițiilor art. 488 alin. (1) pct. 5 C.proc.civ.

4. Principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului

Deși procesul civil vizează interesul privat al părților, soluționarea acestuia revine judecătorului care va aplica legea la situația de fapt învederată și probată de către părți. Așa cum am menționat, această soluționare a litigiului civil presupune parcurgerea mai multor faze și etape și respectarea, printre altele, a unui ansamblu de reguli de procedură. În angrenajul procesului civil, rolul judecătorului este important, poziția și competența sa fiind reglementate expres de lege, cu atât mai mult cu cât art. 21 alin. (3) din Constituție prevede că părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

Cu toate că un litigiu civil vizează interesele private ale părților, totuși nu trebuie uitat faptul că înfăptuirea justiției se realizează în cadrul unui serviciu public, ceea ce determină ca judecătorul să aibă un rol activ pe parcursul derulării procesului civil. În acest sens, legiuitorul a reglementat expres acest rol în art. 22 C.proc.civ. Astfel:

– *judecătorii au îndatorirea să stăruie, prin toate mijloacele legale, pentru a preveni orice greșală privind aflarea adevărului în cauză, pe baza stabilirii faptelor și prin aplicarea corectă a legii, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale.* Ei vor putea ordona administrarea probelor pe care le consideră necesare, chiar dacă părțile se împotrivesc [art. 22 alin. (2) C.proc.civ.], ordonarea de probe fiind o componentă a principiului rolului activ al judecătorului în cadrul procesului civil; astfel, în ipoteza în care probele propuse de către părți nu sunt suficiente pentru lămurirea cauzei, judecătorul poate, din oficiu, să pună în discuția părților necesitatea administrării altor probe, pe care le poate ordona chiar dacă părțile se împotrivesc [art. 254 alin. (5) teza a II-a C.proc.civ.]; cu toate acestea, părțile nu pot invoca în căile de atac omisiunea instanței de a ordona din oficiu probe pe care ele nu le-au propus și administrat, întrucât, ordonarea probelor din oficiu este doar o facultate, nu și o obligație

^[1] P. PERJU, *Jurisprudența civilă comentată a Înaltei Curți de Casație și Justiție și a altor instanțe judecătorești*, Ed. C.H. Beck, București 2007, p. 324; Trib. Satu Mare, dec. civ. nr. 11/1969, în R.R.D. nr. 6/1969, p. 172.

pentru judecător [art. 254 alin. (6) C.proc.civ.]. Prin urmare, având în vedere că punerea în discuția părților din oficiu de către instanță a necesității administrării anumitor probe este o facultate pentru judecător, iar nu o obligație, omisiunea instanței de a dispune în acest sens nu atrage nulitatea hotărârii astfel pronunțate;

– *cu privire la situația de fapt și motivarea în drept pe care părțile le invocă în susținerea pretențiilor și apărărilor lor, judecătorul este în drept să le ceară acestora să prezinte explicații, oral sau în scris* [art. 22 alin. (2) C.proc.civ.];

– *judecătorul este în drept să pună în dezbatere orice împrejurări de fapt ori de drept, chiar dacă nu sunt menționate în cerere sau în întâmpinare*^[1] [art. 22 alin. (2) C.proc.civ.];

– *judecătorul poate dispune introducerea în cauză a altor persoane, în condițiile legii* [art. 22 alin. (3) C.proc.civ.]; posibilitatea introducerii din oficiu a unui terț în proces se poate realiza în condițiile art. 78 C.proc.civ., în două situații: în prima, în procedura necontencioasă, precum și în cazurile prevăzute de lege, instanța dispune din oficiu introducerea în cauză a altor persoane, chiar dacă părțile se împotrivesc, în timp în cea de-a doua, în materie contencioasă, când raportul juridic dedus judecății o impune, judecătorul va pune în discuția părților necesitatea introducerii în cauză a altor persoane, însă, dacă niciuna dintre părți nu solicită introducerea în cauză a terțului, iar judecătorul apreciază că pricina nu poate fi soluționată fără participarea terțului, va respinge cererea, fără a se pronunța pe fond;

– *judecătorul dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecății, chiar dacă părțile le-au dat o altă denumire* [art. 22 alin. (4) C.proc.civ.]; în acest caz, judecătorul este obligat să pună în discuția părților calificarea juridică exactă. Dacă una dintre părți invocă în mod eronat un text legal, judecătorul nu este ținut de dispoziția legală respectivă, ci, după punerea în discuția părților, aplică prevederea legală incidentă situației de fapt din speță. Cu toate acestea, judecătorul nu poate schimba denumirea sau temeiul juridic în cazul în care părțile, în virtutea unui acord expres, privind drepturi de

^[1] Cu toate acestea, judecătorul nu se poate pronunța asupra unei cereri cu care nu a fost investit; astfel, pronunțarea de către instanță din oficiu asupra nulității absolute a unui act juridic, fără a fi sesizată cu o cerere în acest sens, încalcă principiul disponibilității; într-adevăr, conform art. 1247 alin. (3) C.civ., judecătorul trebuie să invoce din oficiu nulitatea absolută, dispoziție care trebuie înțeleasă în sensul că instanța va invoca nulitatea absolută ori de câte ori a fost sesizată cu o cerere având ca obiect nulitatea (indiferent dacă este relativă sau absolută). Prin urmare, în situația în care obiectul litigiului îl constituie executarea unui act juridic încheiat cu nesocotirea unei norme juridice care ocrotește un interes general, instanța, chiar dacă ar aprecia incidentă o cauză de nulitate absolută, nu ar putea constata și declara nul respectivul act în absența unei cereri formulate de către una dintre părți, întrucât ar schimba obiectul cererii de chemare în judecată, aspect nepermis de dispozițiile art. 9 alin. (2) C.proc.civ., în raport de care obiectul și limitele procesului sunt stabilite prin cererile și apărările părților.

care pot dispune, au stabilit calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora au înțeles să limiteze dezbaterile, în măsura în care nu sunt încălcate drepturile sau interesele legitime ale altora [art. 22 alin. (5) C.proc.civ.].

Menționăm faptul că aceste aspecte privitoare la rolul activ al judecătorului se regăsesc în toate fazele procesului civil, în măsura în care nu sunt incompatibile cu regulile de judecată specifice momentului procesual respectiv.

Astfel, judecătorii au obligația să încerce soluționarea amiabilă a procesului civil, în toate fazele procesuale (deci, în fond și în căile de atac, conform dispozițiilor art. 227 C.proc.civ.). De asemenea, și celelalte obligații impuse de rolul activ al judecătorului se regăsesc atât la judecarea în fond a cauzei, cât și în faza căilor de atac (desigur, în recurs, judecătorul, în baza rolului activ, din oficiu, poate ordona administrarea numai a probei cu înscrisuri, prin raportare la dispozițiile art. 492 C.proc.civ.).

Manifestarea rolului activ al judecătorului nu se poate realiza decât în contextul respectării și a celorlalte principii fundamentale ale procesului civil. Astfel, judecătorii vor putea ordona din oficiu, administrarea unor anumite probe utile cauzei, însă, în baza principiului dreptului la apărare și al contradictorialității, au obligația să pună, în prealabil, în discuția părților necesitatea administrării acestor mijloace de probă. În mod similar, prin manifestarea rolului activ, judecătorul trebuie să respecte și principiul disponibilității, precum și dreptul la apărare.

De asemenea, judecătorul poate invoca din oficiu încălcarea normelor de ordine publică, aceasta constituind totodată o obligație a instanței, deoarece, dacă nu invocă din oficiu o excepție absolută (care, de cele mai multe ori poate fi invocată pentru prima dată în calea de atac a apelului^[1]), atunci va pronunța o hotărâre susceptibilă de a fi desființată în urma controlului judiciar. Însă, excepțiile procesuale sau motivele invocate din oficiu de către instanță trebuie puse în discuția părților pentru respectarea principiului contradictorialității.

În ipoteza în care încălcarea unei norme de ordine publică a fost constatată de către instanță după închiderea dezbaterilor, cu ocazia deliberării, instanța va trebui să repună cauza pe rol și să citeze părțile, punându-le aspectele respective în discuție.

^[1] Desigur, sunt și excepții de ordine publică care nu pot fi invocate pentru prima dată în calea de atac a apelului, cum este cazul excepției lipsei dovezii calității de reprezentant [art. 82 alin. (2) C.proc.civ.], excepției de necompetență materială sau teritorială exclusivă [art. 130 alin. (2) C.proc.civ.], excepției de conexitate [art. 139 alin. (2) C.proc.civ.], excepției de perimare [art. 420 alin. (3) C.proc.civ.].

5. Principiul legalității

Principiul legalității este consacrat în cuprinsul art. 7 C.proc.civ., în raport de care „procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii” [art. 7 alin. (1) C.proc.civ.]. Prin sintagma „dispozițiile legii” nu trebuie înțeleasă doar dispoziția de drept procesual, ci și cea de drept material, norme pe care judecătorul are obligația de a le cunoaște din oficiu, potrivit art. 252 C.proc.civ.

Potrivit aceluiași principiu, judecătorul are posibilitatea, dar în același timp obligația de a interpreta legea. El nu poate refuza să soluționeze o cauză pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă, situații în care trebuie să aplice analogia unui alt text legal, principiile generale de drept etc.

Judecătorul are obligația de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces [art. 7 alin. (2) C.proc.civ.], iar măsurile dispuse de către instanță pe parcursul procesului civil trebuie să fie fundamentate pe textele legale incidente în baza cărora acestea au fost dispuse, în caz contrar, în condițiile legii, hotărârea pronunțată putând fi desființată în căile de atac^[1]. Astfel, constituie aplicații ale principiului legalității: *principiul legalității căii de atac*, potrivit căruia hotărârea judecătorească este supusă numai căilor de atac prevăzute de lege, în condițiile și termenele stabilite de aceasta, indiferent de mențiunile din dispozitivul ei [art. 457 alin. (1) C.proc.civ.], *motivele de ordine publică* care pot fi invocate chiar din oficiu de către instanță în calea de atac a apelului sau, după caz, a recursului [art. 479 alin. (1), art. 489 alin. (3) C.proc.civ.]. Principiul legalității își găsește aplicabilitatea și în faza de executare silită, aceasta efectuându-se, cu respectarea dispozițiilor legale, a drepturilor părților și ale altor persoane interesate, fiind interzisă efectuarea de acte de executare de către alte persoane sau organe decât cele prevăzute de lege (art. 625 C.proc.civ.).

6. Principiul egalității

În Constituția României s-a înscris principiul egalității în drepturi, sens în care în cuprinsul art. 16 alin. (1) și (2) s-a statuat că „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. Nimeni nu este mai presus de lege”. Acest principiu constituțional consacră egalitatea atât în fața legilor de drept material, cât și celor de drept procesual, atât în raport cu autoritatea judecătorească, cât și cu celelalte autorități publice.

Principiul constituțional se transpune în planul procesului civil prin egalitatea cetățenilor în fața normelor de procedură civilă și prin egalitatea justițiabililor în

^[1] G. RĂDUCAN, M. DINU, *Fișe de procedură civilă...*, p. 2.

fața justiției. Astfel, conform art. 8 C.proc.civ., „în procesul civil părților le este garantată exercitarea drepturilor procesuale, în mod egal și fără discriminări”.

Principiul egalității în drepturi este firesc într-o societate democratică, cu atât mai mult cu cât în art. 1 alin. (3) din Constituție s-a consacrat regula potrivit cu care „România este stat de drept, democratic și social (...)”. Egalitatea în drepturi s-a născut și s-a dezvoltat dintr-un alt principiu imuabil și specific naturii umane, principiu care a fost consacrat de art. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului: „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi”. În ceea ce privește aplicarea acestui principiu la nivelul înfăptuirii justiției, art. 10 din aceeași Declarație prevede că „orice persoană are dreptul, în deplină egalitate, de a fi audiată în mod echitabil și în mod public de către un tribunal independent și imparțial (...)”.

Principiul egalității în fața justiției este preluat, în mod firesc, și de Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară care precizează în art. 7 alin. (1) și (2) că „toate persoanele sunt egale în fața legii, fără privilegii și fără discriminări. Justiția se realizează în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine ori condiție socială sau de orice alte criterii discriminatorii”.

Transpunerea efectivă a acestui principiu în activitatea de înfăptuire a justiției implică două consecințe:

a) Persoanele care se adresează justiției pentru soluționarea diferendelor trebuie să fie judecate de aceleași instanțe judecătorești, prin aplicarea aceluiași norme substanțiale și de procedură civilă, fără nicio discriminare. Desigur, această egalitate se respectă indiferent dacă există anumite proceduri speciale sau jurisdicții cu competență în materii speciale. Această egalitate în fața justiției neimplicând o uniformizare a actului de justiție. Fiecare litigiu va fi judecat de o jurisdicție anume prevăzută de lege, cu aplicarea normelor de drept incidente în aceea materie. Este important, ca orice proces specific unei anumite materii sau proceduri să fie soluționat după aceleași coordonate judiciare sau legale;

b) Plecând de la premisa că persoanelor care se adresează instanței de judecată li se aplică aceleași norme de procedură sau de drept substanțial, în mod logic părțile trebuie să se bucure de aceleași drepturi, de aceleași apărări și aceleași căi de atac. În acest sens, și judecătorul are obligația de a asigura un echilibru procesual al părților, tocmai pentru a se concretiza această egalitate în fața justiției.